
DE (ON)ZIN VAN HET BEWAREN VAN CURATELE ARCHIEVEN EN BEDRIJFSBIBLIOTHEKEN

DE CASUS BOELWERF

Johan DAMBRUYNE

Rijksarchivaris en diensthoofd van het Rijksarchief Antwerpen-Beveren

▪ In tegenstelling tot het eigenlijke bedrijfsarchief van Boelwerf werden het curatele archief en de bedrijfsbibliotheek van de voormalige scheepswerf te Temse nog weinig of niet in de spotlights geplaatst. Daarom willen we met onderhavige bijdrage aandacht vragen voor deze minder bekende aspecten van het Boelwerferfgoed. Het voorbeeld van de Boelwerf wordt aangegrepen om enkele uitspraken te doen over de (on)zin van het permanent bijhouden, integreren en ontsluiten van curatele archieven en gespecialiseerde bibliotheken. In het artikel wordt gepleit voor het aannemen van een kritische houding, voor het consequent toepassen van macro- en microselectie (gebaseerd op objectieve criteria), en voor het ondernemen van weloverwogen acties die recht evenredig zijn met de intrinsieke waarde – maatschappelijke en historische relevantie – én complementaire waarde van de betreffende bestanden en collecties.

▪ Contrairement aux archives d'entreprise propres à la S.A. Boelwerf, les archives de la curatelle et la bibliothèque d'entreprise des anciens chantiers navals situés à Temse n'ont que peu ou pas attiré l'attention. La présente contribution souhaite mettre en lumière ces aspects moins connus du patrimoine de Boelwerf. L'exemple fourni à l'occasion de la faillite de Boelwerf permet d'exprimer quelques points de vue sur le (non-)sens de la conservation permanente, de l'intégration et de la valorisation des archives de curatelle et des bibliothèques spécialisées. L'article plaide pour l'adoption d'une attitude critique, pour l'application cohérente d'une macro- et d'une micro-sélection (fondée sur des critères objectifs), et pour la prise de mesures mûrement réfléchies, qui soient directement proportionnelles à la valeur intrinsèque – pertinence sociale et historique – et à la valeur complémentaire des fonds et des collections concernés.

Dat bedrijfsarchieven een belangrijke bron vormen voor de studie van het bedrijfsleven, de sociaaleconomische geschiedenis en het industrieel erfgoed van een gemeente, regio, provincie of land is inmiddels voldoende bekend¹. Niemand uit de academische, de archiefwereld en de erfgoedsector stelt de permanente bewaring, ontsluiting en valorisatie van waardevolle bedrijfsarchieven vandaag in vraag. Maar jammer genoeg deelt de meerderheid van de ondernemers en bedrijfscuratoren deze visie nog altijd niet. In België worden bedrijfsarchieven nog steeds stiefmoederlijk behandeld. Meer dan 90 procent van de bedrijven gooien hun archieven gewoon weg. De meeste bedrijfsleiders zien geen nut in het bewaren van hun archieven voor het nageslacht. Zij kijken niet naar het verleden. Hun blik is enkel op de toekomst gericht. Van zodra de wettelijke bewaartermijnen van bepaalde administratieve documenten vervallen zijn – meestal na een termijn van 3, 5 of 10 jaar – belandt het hele archief vaak onmiddellijk in de papierversnipperaars². Bewaren kost immers geld. Met de archieven van de bedrijven die hun activiteiten stopzetten of failliet gaan, is het niet beter gesteld. Bij de meeste curatoren kan dezelfde vernietigingsdrang worden vastgesteld als bij de ondernemers.

In tegenstelling tot het eigenlijke bedrijfsarchief werd op de curatele archieven van failliete bedrijven alsook op de bedrijfsbibliotheken nog

weinig of niet gefocust. Grote ondernemingen beschikten vóór de komst en de doorbraak van het internet en de e-publicaties over een eigen gespecialiseerde bibliotheek en/of documentatiedienst. In vele bedrijven heeft de fysieke bibliotheek intussen de plaats moeten ruimen voor de virtuele. De bedoeling van dit beknopt artikel is om aan de hand van de casus 'Boelwerf' enkele beschouwingen te maken over het al dan niet nut van het bijhouden van de curatele archieven en gespecialiseerde bibliotheken van failliete bedrijven. Zijn de betreffende archiefbestanden, verzamelde publicaties en samengestelde documentatiemappen voldoende interessant en historisch waardevol genoeg om permanent integraal bewaard te worden? Of is het aangewezen om op deze archieven, bibliotheken en documentatie macro- en microselectie toe te passen? En waar worden, die archief-, boeken- en tijdschriftenbestanden het best bewaard? Aan de hand van het voorbeeld 'Boelwerf' zal getracht worden om op deze vragen te antwoorden. Dat we hebben gekozen voor de voormalige scheepswerf te Temse heeft meerdere redenen:

- de problematiek van het curatele archief en de bedrijfsbibliotheek komt in dit acquisitiedossier goed tot uitdrukking,
- aangezien we bij dit dossier betrokken waren, kan uit eigen ervaring gesproken worden en

- het Boelwerfdossier bewijst dat niet alle curatoren over dezelfde kam mogen worden geschoren.

Het is juist aan de grote archivalische bekommernis van de curatoren van de failliete scheepswerf te danken, dat een groot deel van het Boelwerfarchief intact is gebleven. De curatoren Jozef Dauwe, Dani De Clercq en André Mettepenningen hebben tijdens hun mandaat bijzonder veel zorg aan de problematiek van het archief besteed. Ze hebben veel tijd gestoken in het zoeken naar een nieuwe bestemming. Uiteindelijk is het bedrijfsarchief en de bibliotheek verdeeld geworden onder diverse bewaarinstellingen in Vlaanderen en Brussel. De grootste schenkingen vielen te beurt aan het Rijksarchief te Beveren en het Gemeentearchief te Temse.

Tijdens de vorige eeuw was Boelwerf één van de grootste en bekendste bedrijven van het Waasland. Gedurende haar 165-jarig bestaan (1829-1994) bracht de scheepswerf economische welvaart en werkgelegenheid in Temse en de Wase regio. Op haar hoogtepunt stelde Boelwerf meer dan 3.200 mensen te werk. En dan laten we de talrijke toeleverings- en onderaannemingsbedrijven waaraan Boelwerf werk verschafte, nog buiten beschouwing. Als bedrijf oversteeg Boelwerf het lokale en regionale niveau, want samen met Cockerill Yards Hoboken was Boelwerf in België decennialang de voornaamste bouwer van grote zeeschepen. Na het faillissement van Cockerill in 1982 nam Boelwerf onder druk van de Belgische regering de Antwerpse werf over. Boelwerf bezat internationale uitstraling. Maar ten gevolge van de mondiale scheepsbouwcrisis in de jaren 1980 en de grote concurrentie van goedkopere Aziatische scheepswerven (Japan, Zuid-Korea...) kreeg de scheepswerf het steeds moeilijker om te overleven. Met het faillissement van Boelwerf Vlaanderen verdween in ons land een hoogtechnologische industrie.

Curatoren en archieven: een haat-liefdeverhouding

Op 30 november 1994 sprak de Afdeling Sint-Niklaas van de Rechtbank van Koophandel van Dendermonde het vonnis van faillietverklaring uit³. De curatoren Dauwe, De Clercq en Mettepenningen werden door de rechtbank belast met het beheer en de vereffening van de failliete boedel. Volgens artikel 45 van de Faillissementswet van 8 augustus 1997 moet het archief van een failliet bedrijf aan de curator worden overhandigd⁴. Maar de wet stipuleert ook dat de curator het archief onmiddellijk terug kan

toevertrouwen aan de gefailleerde of aan één van de bestuurders van de gefailleerde vennootschap en hen als bewaarder kan aanstellen. Wanneer evenwel deze laatste weigert om het archief te aanvaarden – wat meestal het geval is – dan moet de curator zelf het archief in principe gedurende 10 jaar na de opening van het faillissement bewaren. Indien het faillissementsdossier na bijvoorbeeld 3 jaar gesloten wordt, dan moet de curator nog 7 jaar voor het archief instaan. Als het dossier na 10 jaar nog altijd niet gesloten is – zoals in het geval van Boelwerf – dan is de curator verplicht het archief tot 6 maanden na de sluiting van het faillissement te bewaren. Deze regeling is meestal praktisch en financieel niet haalbaar. De meeste curatoren kunnen het archief zelf niet thuis stockeren en beschikken ook over geen financiële activa om de nodige depotruimte te huren. De maandelijkse huurprijs voor professionele archiefopslag – de prijs wordt berekend op basis van het aantal kubieke meter dat het archief inneemt – ligt hoog. Het bedrijfsarchief kan meestal ook niet ter plaatse blijven, omdat de huur van het bedrijfsgebouw wordt stopgezet of omdat het gebouw verkocht wordt om de schulden te delgen. Conclusie: in de praktijk wordt het merendeel van het bedrijfsarchief onmiddellijk in opdracht van de curator vernietigd, omdat het statisch/historisch archief geen enkel nut heeft voor de actuele werking van het bedrijf en de afwikkeling van het faillissement. Enkel de officiële boekhoudkundige en fiscale documenten, die in het kader van de Wet van 17 juni 1975 op de jaarrekeningen verplicht moeten worden bijgehouden, ontsnappen aan de archiefvernietiging. Daarnaast is de curator ook gehouden tot de bewaring van de dossiers die hijzelf, in het kader van zijn werkzaamheden van beheer en vereffening, heeft aangelegd. Voor de bewaartermijn van deze dossiers verwijst de wet naar de bepalingen eigen aan de balie waaraan de curator verbonden is. In de praktijk komt dit meestal neer op een termijn van 5 jaar na het beëindigen van hun taak.

Op het moment van het faillissement bezat Boelwerf één van de omvangrijkste en meest volledige bedrijfsarchieven van ons land. In totaal omvatte het archief en de bibliotheek ongeveer 6 strekkende kilometer documenten en publicaties! De curatoren beslisten om het gigantische archief en de bibliotheek voorlopig ter plaatse te bewaren. Een oud-kaderlid werd belast met het tijdelijke beheer van het archief en de bibliotheek. In plaats van voor de gemakkelijke oplossing te kiezen, en het archief dus te laten vernietigen, zochten de curatoren naar een structurele oplossing, waardoor een groot deel van het Boelwerfarchief uiteindelijk een herbestemming kreeg. Na de definitieve uitspraak van het Hof van Beroep te Gent inzake het faillissement van de NV Boelwerf

Vlaanderen (27 april 1995) werd het Rijksarchief door curator Jozef Dauwe als eerste gecontacteerd met de vraag of het geïnteresseerd was in de overname van het archief en de bibliotheek van de scheepswerf. Het Rijksarchief was bereid om een deel over te nemen⁵. In september 1995 werd 181 strekkende meter archiefdocumenten, boeken en tijdschriften naar het Rijksarchief te Beveren overgebracht. Behalve het Rijksarchief verwierven nog acht andere instellingen archiefstukken, bouwplannen, foto's, boeken, tijdschriften of documentatie van Boelwerf: het Gemeentearchief Temse, het Centrum voor Bedrijfsgeschiedenis van de Universiteit Antwerpen, het Nationaal Scheepvaartmuseum te Antwerpen, het Stadsarchief Antwerpen, het Centrum voor Historische Documentatie van de Belgische Krijgsmacht te Evere, de Dienst Beheerseenheid Mathematisch Model van de Noordzee van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen te Oostende, het Nationaal Lasinstituut te Brussel en de Vakgroep Maritieme Technologie van de Universiteit Gent. Voorts maakten de curatoren ongeveer 35 technische dossiers inzake gebouwde schepen over aan de reders die de betreffende schepen in de vaart hadden.

Behalve een belangrijk deel van het bedrijfsarchief verwierf het Rijksarchief te Beveren (nadien) ook het archief van meester Jozef Dauwe dat hij in zijn hoedanigheid van curator van de NV Boelwerf Vlaanderen had gevormd⁶. Het archief werd door de curator uit Dendermonde in 2007 aangeboden. Om meerdere redenen ging het Rijksarchief te Beveren op dit aanbod in. Vooreerst bezat het Rijksarchief weinig curatele archiefbestanden van belangrijke bedrijfsarchieven. In het verleden boden curatoren hun eigen archief na sluiting van het faillissementsdossier meestal niet aan aan het Rijksarchief. Dat is jammer omdat het curatele archief juridisch nauw verwant is met het eigenlijke bedrijfsarchief – de curator is immers de officiële rechtsopvolger van een bedrijf in falings – én omdat het complementaire informatie bevat. We pleiten er daarom voor dat beide archieven zoveel als mogelijk op dezelfde plaats bewaard worden. Een tweede reden was dat het archief van curator Dauwe compleet was. In totaal beslaat zijn curatele archief ruim 12,8 strekkende meter, wat voor een dergelijk archief bijzonder omvangrijk is. Ofschoon het om het persoonlijke archief van Dauwe gaat, hebben de meeste archiefdocumenten betrekking op de gezamenlijke activiteiten van het college van curatoren. Binnen het driekoppige college vervulde curator Dauwe de rol van coördinator en woordvoerder. Dankzij de volledigheid, de omvang en de goede en geordende staat biedt het archief

van Dauwe een uitstekend inzicht in de uitgebreide opdrachten waarmee de curatoren van de failliete scheepswerf belast waren. Ten derde stemde curator Dauwe er onmiddellijk mee in om zijn archief te schenken. Een schenking geniet als juridische overdrachtsvorm de voorkeur op een contract van bewaargeving, omdat het Rijksarchief dan volle eigenaar van het archief wordt en de overeenkomst daardoor niet beperkt wordt in de tijd. Ten vierde werd curator Dauwe bereid gevonden om nog vóór de afsluiting van het gerechtelijk dossier en de definitieve afwikkeling en afrekening van het faillissement een groot deel van het curatele archief reeds aan het Rijksarchief over te dragen. Curator Dauwe zorgde hiermee voor een primeur. Op het moment van de eerste overdracht (september 2007) liepen nog een aantal rechtszaken. In totaal werd toen ongeveer 11 meter archief overgedragen. Afgezien van een aantal retroacta hadden alle documenten betrekking op de periode 1994-2005. Dankzij die overbrenging was het mogelijk om kort op de bal te spelen en het (grootste deel van het) curatele archief reeds op te nemen in de gedrukte en online archiefinventaris van Boelwerf, die in 2008 verscheen⁷. Na de definitieve afsluiting van het gerechtelijk faillissementsdossier vond in juli 2012 een tweede archiefoverdracht plaats (omvang: 1,8 meter).

Een vijfde argument dat pleitte voor de opname van het curatele archief was de soepele houding van de archiefvormer inzake de toegankelijkheid en raadpleegbaarheid van de archivalia. Curator Dauwe besliste namelijk dat het curatele archief – net zoals het eigenlijke bedrijfsarchief trouwens – onmiddellijk en vrij raadpleegbaar zou zijn. Daardoor kan iedereen die geïnteresseerd is, onderzoek verrichten naar het faillissement en de meest recente geschiedenis van de scheepswerf. De wet op de bescherming van de persoonlijke levenssfeer van 1992 legt wel beperkingen op voor documenten die privacygevoelige gegevens bevatten. Documenten die persoonsgegevens bevatten en die jonger dan 100 jaar zijn, zijn in principe niet openbaar. Deze stukken kunnen enkel geraadpleegd worden mits toestemming

Fig. 1 : De drie curatoren van de NV Boelwerf Vlaanderen met op de achtergrond de gastanker Kemira Gas in november 1995. Van links naar rechts: André Mettepenningen, Dani De Clercq en uiterst rechts Jozef Dauwe (Rijksarchief Antwerpen-Beveren, Boelwerfarchief).

van de betrokkene(n) en/of het diensthoofd van het Rijksarchief te Beveren.

Het meest doorslaggevende argument voor het Rijksarchief om de archiefschenking van curator Dauwe te aanvaarden, was echter van inhoudelijke aard. Het aangeboden curatele archief had namelijk betrekking op één van de belangrijkste Belgische faillissementsdossiers van het laatste kwart van de 20ste eeuw. Het aanbod afwijzen zou een historische vergissing zijn geweest. Het faillissement van de NV Boelwerf Vlaanderen was een bijzonder omvangrijk, complex en langdurig dossier. De afwikkeling van het faillissementsdossier heeft in totaal bijna 18 jaar aangesleept (1994-2012), wat voor een falend extreem lang is. Om curator Jozef Dauwe te citeren: *'Het heeft ons veel bloed, zweet en tranen gekost'*.

Het curatele archief vormt een eersterangsbron voor verschillende interessante onderzoeksvelden. In de eerste plaats staat het archiefbestand het toe om een gedetailleerd en correct beeld te krijgen van de financiële en sociaaleconomische toestand van de scheepswerf op het moment van de falend. Ten tweede informeert het archief ons minutieus over het verloop en de afwikkeling van het gerechtelijk faillissement. Alle juridische procedures, administratieve stappen en financiële handelingen (curatele boekhouding) zijn uitvoerig gedocumenteerd: van de openverklaring tot de sluiting van het faillissement. Het weze terloops vermeld dat de vakbonden en de werknemers van Boelwerf Vlaanderen tegen het faillissementsvonnis van de Rechtbank van Koophandel van Dendermonde in beroep zijn gegaan bij het Arbeidshof te Gent. Bovendien verklaarden de aandeelhouders van de NV

Boelwerf Vlaanderen zich niet akkoord met de schuldvorderingen en beslagleggingen op de bezittingen van de naamloze vennootschap door de curatoren, wat op zijn beurt aanleiding gaf tot bijkomende rechtszaken. Terzelfder tijd procedeerden de curatoren tegen de Vlaamse regering betreffende de heffing van een belasting ter bestrijding en voorkoming van leegstand en verwaarlozing van bedrijfsruimten in het Vlaamse gewest. Het verzet van de curatoren leidde uiteindelijk tot een aanpassing van het betreffende Vlaamse decreet (voorstel uitgewerkt door de curatoren). Ten derde staat het archief van Dauwe het toe om alle economische activiteiten van de onder curatele geplaatste scheepswerf nauwkeurig te volgen. Zo beslisten de curatoren onder andere om de twee schepen die op het moment van falend nog in aanbouw waren – de gastanker Kemira Gas en de kabellegger Navigator – verder af te werken en te verkopen.

De subsidiepolitiek van de Vlaamse regering inzake de scheepsbouwsector tijdens de jaren 1990 en de boekhoudkundige fraude met scheepskredieten vormen een vierde boeiend onderzoeksveld. Het curatele archief verschaft inzicht in het gerechtelijk onderzoek en de audit naar boekhoudkundige subsidiefraude door de NV Boelwerf Vlaanderen (aankoop scheepsmotoren, verstrekken van sociale subsidies (196 miljoen Belgische frank reclasseringsgelden) en bedenken van vennootschapsconstructies). Het fraudedossier zorgde in Vlaanderen voor de nodige politieke consternatie, wat resulteerde in een parlementair onderzoek. Het archief van curator Dauwe licht de onderzoeker accuraat in over de werkzaamheden (hoorzittingen) van de Commissie voor Werkgelegenheid en Economische Aangelegenheden van het Vlaams Parlement.

Niet alleen voor het bestuderen van de Belgische scheepsindustrie maar ook voor de recente sociaaleconomische geschiedenis van Temse en het Waasland vormt het curatele archief van Jozef Dauwe een visrijke vijver. De bezetting van de werf door de werknemers, het uitbetalen en afdanken van het personeel, het uitwerken van een sociale enveloppe, het oprichten van een begeleidingsfonds, de openbare en onderhandse verkoop van het roerend en onroerend goed van de werven te Temse en te Hoboken, de bodemsanering en de herbesteding van de Boelwerf-site zijn slechts enkele onderwerpen waarover uitgebreide dossiers voorhanden zijn. Voor de gemeente Temse die jarenlang floreerde dankzij de Boelwerf, betekende de sluiting van de scheepswerf een economische aderlating en een sociaal drama. Niet minder dan 1.100 werknemers verloren hun job! De toekomst van de

gemeente werd bovendien gehypothekeerd door de economische onzekerheid en de onduidelijkheid over de toekomstige bestemming van de ruim 87 hectare omvattende industriële site. Na meerdere jaren van betwistingen, knelpunten en onderzoek rijpte geleidelijk aan de visie dat niet de hele site de bestemming moest behouden van industriezone, maar dat ook woonzone aangewezen was. Dat proces leidde rond de eeuwwisseling tot een consensus en de opmaak van een masterplan. Uiteindelijk werd 2 ha aangekocht door het gemeentebestuur. Dat gebied kreeg de bestemming van zone van openbaar nut. Daartoe behoren het administratief centrum De Zaat, het voorliggende Frans Boelplein en de parkeergelegenheden. Het voormalige kantoor van Boelwerf werd door de gemeente eind 2000 aangekocht en tussen september 2004 en juli 2006 gerenoveerd, heringericht, uitgebreid en omgedoopt tot administratief centrum. Het hele project kostte in totaal 18,9 miljoen euro.

De overige gronden werden aangekocht door de NV Nieuw Temse (een joint venture van de bedrijven Cordeel uit Temse en Aertssen uit Stabroek). 40 ha hiervan – het gebied aansluitend bij de toegang tot de Markt – kreeg de bestemming van woonzone. Hier werden 900 woongelegenheden gecreëerd. In deze zone ontstond een nieuw dorp van 3.000 mensen. De resterende 40 ha kreeg de bestemming van KMO- en industriezone. Het eerste bedrijf ging er aan de slag in januari 2005. Tientallen bedrijven zijn er momenteel operationeel. Intussen is de site van de voormalige scheepswerf uitgegroeid tot een toeristische bezienswaardigheid. Het gemeentebestuur speelde daar handig op in. Langsheen de Schelde werd over het gehele traject van de Boelwerf-site een wandel- en fietspad aangelegd. Het vulde een *missing link* op in het regionale netwerk van dijkpaden. Voorts werd in 2007 een nieuwe jachthaven (vier aanlegsteigers met een totale aanmeerlengte van 500 meter en nieuwe accommodatie voor de Koninklijke Temse Watersportvereniging) gerealiseerd en werden de vijvers ter hoogte van Cauwerburg geïntegreerd in een parkzone. Kortom, het faillissement van Boelwerf heeft zowel voor een ruimtelijke als socio-economische metamorfose van de gemeente Temse gezorgd. Het voorbeeld van Boelwerf toont ontegensprekelijk aan dat curatoren en archivarissen in staat zijn om constructief samen te werken om de archivalia van belangrijke failliete bedrijven (inclusief curatele documenten en bibliotheek) – en dus het bedrijfseconomisch erfgoed van een land – veilig te stellen. Niettemin lijkt het ons wenselijk dat er op termijn een wettelijk kader komt, zodat in de toekomst het Rijksarchief automatisch zou worden

gecontacteerd bij grote falingen om uit te maken of het betreffende bedrijfsarchief historisch waardevolle documenten bevat⁸. Tot op heden hangt het Rijksarchief immers volledig af van de goodwill en de historische interesse van curatoren of zij het Rijksarchief contacteren bij belangrijke falingen.

Kennisbeheer binnen de bedrijfswereld

In het pre-internet en pre-Googletijdperk beschikten grote en technologisch geavanceerde ondernemingen meestal over een eigen documentatiedienst en gespecialiseerde bibliotheek. De uitbouw van een dergelijke dienst en bibliotheek droeg in sterke mate bij tot het kennisbeheer, de competitiviteit en het succes van het bedrijf. In heel veel ondernemingen is kennis vandaag vaak nog altijd erg verspreid en verborgen. Een goed kennisbeheer zorgt er voor dat zowel expliciete als verborgen ervaringskennis systematisch en formeel geborgd en verspreid wordt doorheen de hele organisatie. Een goed kennissysteem vermijdt dat een onderneming het warm water opnieuw moet uitvinden en stelt een bedrijf in staat om eenzelfde probleem sneller en beter op te lossen. Met andere woorden: een degelijk kennisbeheer faciliteert de werkprocessen en verhoogt de arbeidsproductiviteit binnen de onderneming.

In navolging van buitenlandse voorbeelden werd bij Boelwerf begin 1969 de Documentaire Informatiedienst (afgekort D.I.) opgericht. In belangrijke scheepsbouwlenden als Japan, Groot-Brittannië, Duitsland, de Verenigde Staten en Nederland bestonden dergelijke informatiediensten reeds meerdere jaren. In België daarentegen was Boelwerf de eerste scheepswerf die daartoe overging. Vóór 1969 kon men van een documentatiedienst bij Boelwerf moeilijk spreken. Het enige wat geklasseerd werd, waren een aantal tijdschriften waarvan de belangrijkste jaarlijks samengebonden werden. Verder bestonden er enkele classeurs met informatie her en der verspreid over de werf. De documentatiedienst was een initiatief van toenmalig technisch directeur en beheerder Guy De Brabandere. Twee bedienden werden belast met de uitbouw van de documentatiedienst. De nieuwe dienst kreeg zowel het beheer over de bedrijfsbibliotheek als over het (statisch en semi-dynamisch) archief. De reorganisatie in 1969 had vooral tot doel om de veelal verouderde en overal verspreide documentatie te vernieuwen en samen te brengen op één plaats (centralisatie). Hierdoor kreeg ieder personeelslid de mogelijkheid om te weten te komen over welke documentatie de werf beschikte. Ook was het door het oprichten van

deze dienst mogelijk om veel beter op de hoogte te blijven van de snelle technische evolutie en gebruik te maken van oplossingen en ervaringen van andere bedrijven en onderzoekscentra. De documentatiedienst werd aanvankelijk ondergebracht op de derde verdieping van het nieuwe administratieve gebouw. Twee jaar na datum van oprichting telde de Boelwerfbibliotheek reeds een 250-tal boeken, een 650-tal dossiers over een 250-tal verschillende onderwerpen en 150 abonnementen op technische, economische en commerciële tijdschriften. Ook de publicaties (bouwvoorschriften) van de belangrijkste internationale classificatiemaatschappijen (Lloyd's Register of Shipping, Bureau Veritas, Det Norske Veritas...) maakten van de bibliotheek deel uit.

Recht evenredig met de expansie van de werf, de specialisatietendens naar hoogtechnologische zeeschepen (onder andere gastankers) en de toenemende bedrijfsinformatisering groeide de bibliotheek in de loop der jaren fors aan. In 1979 was de documentatiedienst geabonneerd op liefst 250 (technische, commerciële en economische) tijdschriften en meerdere kranten. De inkomende tijdschriften en dagbladen werden dagelijks doorgenomen door de medewerkers van de documentatiedienst en in omloop gebracht – ze werden naar de verschillende afdelingsverantwoordelijken gestuurd. Bij hun terugkeer op de documentatiedienst werden de interessantste artikels uitgeknipt of gefotokopieerd en in mappen per onderwerp geklasseerd. Aan de hand van de documentatiemappen en publicaties verstreekte de dienst dagelijks inlichtingen aan werknemers en verrichte ze in opdracht van de diverse afdelingen opzoekingen. Gemiddeld kreeg de dienst vier à vijf probleemvragen per dag te verwerken. Omwille van plaatsgebrek verhuisde de documentatiedienst in 1977 naar de eerste verdieping van het administratieve gebouw. In 1989 omvatte de bedrijfsbibliotheek meer dan 2.000 boeken over scheepsbouw en scheepvaart en andere onderwerpen (management, informatica, boekhouding, economie, recht...), honderden documentatiemappen waarin de meest recente informatie betreffende ruim 450 diverse technische onderwerpen (technieken, systemen, wetenschappelijk onderzoek, normalisatie, regelgeving, enzovoort) verzameld werden, en voorts een 50-tal technische tijdschriften. De documentatiedienst beheerde ook de gigantische fotoverzameling van de werf⁹. Het betrof voornamelijk foto's van schepen die door Boelwerf werden gebouwd. Vanaf de jaren 1950 werd van de meeste schepen het volledige bouwproces (van kiellegging tot oplevering) door de eigen fotodienst op de gevoelige plaat

vastgelegd. Deze collectie behelst tienduizenden foto's.

In het kader van het streven naar een verbetering van de bedrijfswerking – de zogenaamde operatie 'Azimut' – werd in 1989 beslist om de bedrijfsbibliotheek te automatiseren. Tot dan was de bibliotheek enkel door een getypte catalogus ontsloten. Om de toegankelijkheid te verbeteren werd in 1990 een geautomatiseerd bibliotheekbeheersysteem ontwikkeld. Het systeem, gebaseerd op barcode-identificatie en het internationaal UDC-systeem, omvatte een catalogus met uitgebreide zoek- en selectiemogelijkheden, een bestel- en uitleenadministratie en een module voor het beheer van de circulatie van tijdschriften. Via het gebruiksvriendelijke AppleTalk netwerk kon de catalogus eenvoudig door het personeel geraadpleegd worden. De volgende jaren nam het besef van de voordelen van het beschikken over een gestructureerd beheer van kennis nog verder toe. Op vraag van de directie werd in 1992 een kennisbeheersysteem uitgewerkt en geïmplementeerd. De opgedane ervaring en knowhow met nieuwe projecten en methoden moest maximaal benut en verspreid worden. De belangrijkste bevindingen werden daarom genoteerd in logboeken en opgenomen in het syntheserapport van de projectleider. Vervolgens werden de gegevens geregistreerd in de centrale kennisdatabank die via het computernetwerk voor alle geïnteresseerden permanent beschikbaar was. Bovendien werden de syntheserapporten van de projectleiders als documentatie opgenomen in de bedrijfsbibliotheek. Met de invoering van het kennisbeheersysteem hoopte Boelwerf als hoogtechnologische onderneming op een effectieve versterking van haar concurrentiekracht.

Gelijktijdig met het bedrijfsarchief schonken de curatoren in september 1995 een groot deel van de bedrijfsbibliotheek van de NV Boelwerf Vlaanderen aan het Rijksarchief. De bibliotheek werd overgebracht naar het Rijksarchief te Beveren. In haar huidige vorm telt de bibliotheek in totaal 101 strekkende meter boeken en tijdschriften. In tegenstelling tot het archief werd in de vakbibliotheek niet geschild. Ze heeft dus een vrij getrouw beeld van de toestand van de bibliotheek op het moment van de falings. Behalve talrijke gespecialiseerde boeken en wetenschappelijke vaktijdschriften over scheepsbouw en scheepvaart treft men in de bibliotheek ook publicaties aan over allerlei technische onderwerpen, informatica, management, bedrijfsorganisatie, administratie, wetgeving, rechtspraak, boekhouding, fiscaliteit, communicatie, media en woordenboeken en lexicons. Het internationaal karakter van de

bibliotheek blijkt uit de meertaligheid. Engelse, Duitse en Franse publicaties domineren.

De documentatiemappen die door de documentatiedienst werden aangemaakt, werden niet aan het Rijksarchief overgedragen. Zo werd de unieke verzameling documentatiemappen over lastechnieken overgemaakt aan het Nationaal Lasinstituut te Brussel. Ze bevat de handgeschreven berekeningsnota's en fiches van de lasinstructeurs en lassers van Boelwerf. Het gaat om kennis die in geen enkel gedrukt handboek terug te vinden is. En de waardevolle verzameling vaktijdschriften over stabiliteitsberekeningen, hydromechanica en andere technische aspecten van de scheepsbouw verhuisde naar de bibliotheek van de afdeling Maritieme Techniek (Vakgroep Civiele Techniek) van de Universiteit Gent.

In 2007 werd de Boelwerfbibliotheek (opnieuw) ontsloten want de digitale catalogus uit 1989 bleef jammer genoeg niet bewaard. Omdat de bibliotheek niet meer compleet was, werd de oorspronkelijke nummering niet behouden. Elk fysiek onderdeel (volume) van een boek of tijdschrift kreeg een nieuw nummer. De huidige bibliotheekcatalogus, aangemaakt in Excel, telt in totaal 3.467 records. De catalogus staat (nog) niet online maar is wel via het intranet raadpleegbaar in de leeszalen van het Rijksarchief. Er kan zowel gezocht worden op de naam van de auteur(s) als op de titel van de boeken en tijdschriften.

Niettegenstaande het bewaren van bedrijfsbibliotheken niet tot de core business van het Rijksarchief behoort, ging het Rijksarchief in 1995 toch in op het aanbod van de curatoren om het merendeel van de Boelwerfbibliotheek over te brengen naar Beveren. De belangrijkste reden om de bedrijfsbibliotheek over te nemen had ongetwijfeld te maken met het unieke karakter ervan. Zowel naar inhoud als omvang gaat het om indrukwekkende maritieme bibliotheek die voor België enig in zijn soort is. Geen enkele andere Belgische scheepswerf heeft in de loop van haar bestaan een bibliotheek van een dergelijk hoog wetenschappelijk en internationaal niveau uitgebouwd en nagelaten. Boelwerf investeerde permanent in de uitbouw van haar bibliotheek. Sommige vooraanstaande tijdschriftenreeksen, zoals *Transactions of the Institution of Naval Architects* of het *Jahrbuch der Schiffbautechnischen Gesellschaft*, klimmen zelfs op tot het begin van de 20ste eeuw. De curatoren en het Rijksarchief waren het er roerend over eens dat dit belangrijk cultureel roerend erfgoed niet verloren mocht gaan voor het nageslacht en dat de organische eenheid van het boeken- en tijdschriftenbestand zoveel mogelijk gerespecteerd moest worden. Het eeuwige

discussiepunt of een dergelijke bedrijfsbibliotheek nu beter in een erfgoed- of wetenschappelijke bibliotheek dan wel in een archiefinstelling thuis hoort, was daarbij van ondergeschikt belang.

Slotbeschouwingen

In tegenstelling tot bijvoorbeeld de fotocollectie of de verzameling scheepsbouwplannen hebben het curatele archief en de bedrijfsbibliotheek van de voormalige scheepswerf te Temse tot op heden nog maar zelden de aandacht van het erfgoedpubliek getrokken. Ten dele is dat ongetwijfeld toe te schrijven aan het feit dat het Rijksarchief de betreffende archivalia en bibliotheek, in vergelijking met bijvoorbeeld de fotocollectie, nog te weinig in de kijker heeft geplaatst¹⁰. Onbekend is immers onbeminde. Uiteraard is het bijzonder riskant om op basis van één concreet voorbeeld algemene conclusies te trekken. Niettemin durven we stellen dat het opnemen en integreren van curatele archieven en gespecialiseerde bibliotheken in bedrijfsarchieven geen automatisme mag zijn. Het is veeleer aangewezen om elk geval apart te bekijken en bij de beoordeling rekening te houden met diverse criteria en omstandigheden. Bij bedrijfsbibliotheken moet niet alleen naar kwantitatieve factoren gekeken worden (omvang van de over te dragen bibliotheek, de beschikbare depotruimte, hoeveel tijd en personeel neemt de ontsluiting en ordening in beslag...) maar ook en vooral naar kwalitatieve aspecten. Hoe uniek en internationaal georiënteerd is de betreffende vakbibliotheek? Hoe actueel en relevant is de bibliotheek vandaag nog? Bevat ze veel zeldzame publicaties? Zijn de tijdschriftenreeksen volledig? Het zijn maar enkele van de kritische vragen die steeds gesteld moeten worden. Het kan alleszins niet de bedoeling zijn om het merendeel van de bedrijfsbibliotheken permanent bij te houden. Het bewaren van de meest uitzonderlijke en meest impressionante exemplaren van elke bedrijfssector per land lijkt mij daarentegen een veel realistischer en verstandiger objectief.

Met betrekking tot de archieven van curatoren moet een even kritische houding worden aangenomen. Het bewaren en integreren van het curatele archief in het eigenlijke bedrijfsarchief is om meerdere redenen (rechtsopvolging archiefvormer, archivalistische eenheid, bedrijfscontext) een verdedigbaar standpunt. Voorwaarde is evenwel dat net zoals bij de bedrijfsarchieven alle curatele archieven aan een strenge macro- en microselectie onderworpen worden. Enkel curatele documenten met een synthetisch karakter, een toegevoegde waarde of waarvan het historisch belang uitdrukkelijk aantoonbaar is, komen voor permanente

bewaring in aanmerking. Het bulkmateriaal (zoals facturen, rekeninguittreksels...) mag daarentegen vernietigd worden. Maar nog belangrijker dan de selectie op microniveau is het systematisch toepassen van macroselectie. Bij elk faillissementsdossier moet in feite gepeild worden naar de historische betekenis en de maatschappelijke impact. Welk economisch gewicht vertegenwoordigde de failliete onderneming? Hoeveel mensen stelde het bedrijf te werk? En hoelang was het actief? Het is evident dat de sluiting van een lokale KMO die slechts enkele jaren bedrijvig was, in de historische literatuur niet dezelfde aandacht verdient als het faillissement van een internationaal bedrijf dat decennialang duizenden mensen heeft tewerkgesteld en waarover de media

maandenlang heeft bericht. In het geval van Boelwerf staat het als een paal boven water dat het curatele archief niet alleen een eersterangsbron vormt voor de studie van één van de meest spraakmakende Belgische bedrijfsfalingen van het laatste kwart van de 20ste eeuw, maar ook om de ingrijpende ruimtelijke en sociaaleconomische transformaties die de gemeente Temse na de sluiting van de scheepswerf kende, historisch te duiden en te verklaren. Wie de geschiedenis van Temse en de Belgische scheepsindustrie grondig wenst te bestuderen, kan het curatele archief van meester Jozef Dauwe niet negeren.

Johan Dambruyne

Rijksarchief Antwerpen-Beveren
Kruibekesteenweg 39/1
9120 Beveren
johan.dambruyne@arch.be

Februari 2016

Bibliografie

Dambruyne, Johan. *Inventaris van het archief van de N.V. Boelwerf Vlaanderen en rechtsvoorgangers met inbegrip van het archief van Jozef Dauwe als curator van de failliete N.V. Boelwerf Vlaanderen, 1868-2005. (Inventarissen ; 154)*. Rijksarchief te Beveren, 2008, p. 335.

Dambruyne, Johan. *Boelwerf in beeld. Een fotografische terugblik*. Provincie Oost-Vlaanderen, 2014, p. 200.

Dambruyne, Johan. Het visuele geheugen van een legendarische scheepswerf – de imposante fotocollectie van de Boelwerf te boek gesteld. *Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas*, 2014, deel 117/1, p. 209-232.

Six, Caroline ; Vancoppenolle, Chantal. Les archives d'entreprises face aux lacunes de la législation. In Fillieux, Véronique (éd.). *Les archives d'entreprises. Entre gestion patrimoniale et veille technologique*. Academia-Bruylant, 2007, p. 28.

Van Camp, Eddy. *De nieuwe Faillissementswet*. Kluwer, 1997, p. 409.

Vancoppenolle, Chantal. Bedrijfsarchieven: een grote verscheidenheid. In Vancoppenolle, Chantal (ed.). *Een succesvolle onderneming. Handleiding voor het schrijven van een bedrijfsgeschiedenis. (Studia ; 104)*. Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, 2005, p. 79-111.

Vancoppenolle, Chantal. Inleiding: beschouwingen over relevante bedrijfsarchieven. In Dehaeck, Sigrid (ed.). *Gids van bedrijfsarchieven in de provincie Oost-Vlaanderen. (Gidsen ; 76)*. Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, 2011, p. 19-38.

Nota's

¹ Zie onder meer Vancoppenolle, Chantal. Inleiding: beschouwingen over relevante bedrijfsarchieven. In Dehaeck, Sigrid (ed.). *Gids van bedrijfsarchieven in de provincie Oost-Vlaanderen. (Gidsen ; 76)*. Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, 2011, p. 19-20 en p. 25-27.

Vancoppenolle, Chantal. Bedrijfsarchieven: een grote verscheidenheid. In Vancoppenolle, Chantal (ed.). *Een succesvolle onderneming. Handleiding voor het schrijven van een bedrijfsgeschiedenis. (Studia ; 104)*. Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, 2005, p. 79-111.

² Six, Caroline ; Vancoppenolle, Chantal. Les archives d'entreprises face aux lacunes de la législation. In Fillieux, Véronique (éd.). *Les archives d'entreprises. Entre gestion patrimoniale et veille technologique*. Academia-Bruylant, 2007, p. 28.

³ Voor een goed begrip: het ging hier om het tweede faillissement van de Temsese scheepswerf. De rechtsvoorganger van de NV Boelwerf Vlaanderen, met name de NV Boelwerf, werd op 3 november 1992 failliet verklaard.

⁴ Van Camp, Eddy. *De nieuwe Faillissementswet*. Kluwer, 1997, p. 135-138.

⁵ De toenmalige algemeen rijksarchivaris Ernest Persoons vond een volledige overname van het archief van de failliete NV Boelwerf Vlaanderen, omwille van zowel inhoudelijke (te technisch) als praktische (te omvangrijk) redenen, niet opportuun.

⁶ Hiervan heeft een kleine minderheid betrekking op de vereffening van twee dochtermaatschappijen van de NV Boelwerf, met name de NV Temse en Hoboken Rederij en de NV Yatzy.

⁷ Dambruyne, Johan. *Inventaris van het archief van de N.V. Boelwerf Vlaanderen en rechtsvoorgangers met inbegrip van het archief van Jozef Dauwe als curator van de failliete N.V. Boelwerf Vlaanderen, 1868-2005. (Inventarissen ; 154)*. Rijksarchief te Beveren, 2008, p. 335.

⁸ Pogingen om hieromtrent tot een ontwerp van koninklijk of ministerieel besluit te komen zijn tot op heden jammer genoeg mislukt.

⁹ Zie hierover Dambruyne, Johan. Het visuele geheugen van een legendarische scheepswerf – de imposante fotocollectie van de Boelwerf te boek gesteld. *Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas*, 2014, deel 117/1, p. 209-232.

¹⁰ Vrij recent werd aan de fotocollectie een luxueus fotoboek gewijd, waardoor de collectie onder de aandacht van de media en het brede publiek kwam: Dambruyne, Johan. *Boelwerf in beeld. Een fotografische terugblik*. Provincie Oost-Vlaanderen, 2014, p. 200.